

RETALLS DEL FRANQUISME ALS NOSTRES POBLES

JORDI QUESADA I SANTAULÀRIA

La present comunicació té com a finalitat l'aportació novedosa, com si es tractés d'una investigació històrica, d'un aspecte o tema concret. No és el resultat d'un treball exhaustiu de recerca al voltant d'un fet històric determinat. Si n'haguéssim d'explicar el títol, diríem que el que a continuació exposem s'adiu perfectament amb el substantiu de «retalls», un conglomerat de treballs només lligats per un període històric comú i un procés pedagògic unificat i amb uns objectius determinats, conglomerat en el qual, malgrat no mancar-hi documentació de primera mà, que n'hi ha, i força, el que es vol és constatar el ventall de possibilitats que es poden analitzar per part de no especialistes en història, tot utilitzant la investigació directa, tant de fonts escrites com visuals o orals, de fets propers i pertanyents, la major part de vegades, a la vida quotidiana, ja sigui individual o col·lectiva, dels nostres pobles.

RETAILLS DEL FRANQUISME ALS NOSTRES POBLES

JUSTIFICACIÓ DE L'ACTIVITAT PEDAGÒGICA D'INVESTIGACIÓ HISTÒRICA

Diguem que la pretensió temàtica del que aquí s'aporta és la investigació directa de l'entorn més proper, d'un tema històric, i en aquest cas sobre un llarg període de la nostra història més recent.

El treball, per tant, recull un doble aspecte que lliga i unifica els diferents «retalls». Per una banda, l'estudi es centra en els anys del franquisme a l'Estat espanyol i, concretament, a Catalunya: 1939-75.

Per l'altra, tal com s'ha dit, s'inclou en un procés pedagògic unificat i amb objectius determinats que, a continuació, justifiquem en els seus aspectes més generals, per després passar a explicar l'activitat concreta, motiu de la present ponència.

El marc general que, per a nosaltres, justifica el procés pedagògic i que ha fet possible una activitat com la que presentem té una doble vessant que li dona cos: la programació d'una assignatura d'Humanitats dins del conjunt de l'ensenyament secundari en aquests moments de replantejament del sistema educatiu al nostre país; i el centre educatiu concret en el qual treballem i estudiem els qui hem dut a terme la present activitat, l'Escola Intermunicipal del Penedès, de Sant Sadurní d'Anoia.

Com que allò que pretenem en aquesta introducció és justificar de forma genèrica l'activitat que presentem, per després explicar-la a

bastament, serem al més breus possible en l'explicació dels dos aspectes anteriors, que, malgrat tot, pensem que no es poden passar per alt, ja que és impensable l'activitat sense aquestes raons pedagògicopeducatiu en el qual insistim al llarg de la comunicació.

En síntesi, la programació de l'assignatura d'Història de 3r de BUP, i així s'explica als alumnes a principi de curs, es sustenta en la prioritat d'assolir un quàdruple objectiu d'aprenentatge històric:

a) Conèixer la nostra història per tal de ser capaços de comprendre (com a «actors» que en som) l'actualitat que vivim al nostre país: Catalunya-Estat espanyol.

b) Saber i practicar com es coneixen els fets històrics, mitjançant la investigació històrica.

c) Dominar les tècniques o procediments propis de les ciències socials que, per altra banda, són transferibles a qualsevol activitat d'aprenentatge.

d) Crear un esperit analític, crític i basat en raonaments, per poder copsar els fets del món en el qual estem vivint.

Aquests objectius, succintament plantejats, s'inclouen en el marc del replantejament general que s'està portant a terme al nostre país per tal de reformar, i acostar-lo a l'alumne, el conjunt del procés educatiu, entenent com a punt de referència l'ensenyament secundari.

Quant al lloc material en el qual s'ha desenvolupat l'activitat que estem presentant, l'Escola Intermunicipal del Penedès, tan sols vull fer referència al seu «Projecte Educatiu», per adonar-nos que és un marc idoni per desenvolupar el procés pedagògic que ens proposem en el present treball. En l'article 4t d'aquest projecte, declarem que l'EIP és «una escola democràtica, oberta i pluralista, en la qual els mètodes educatius han de possibilitar l'aprenentatge i l'exercici de la llibertat de cadascuna de les persones que hi participen, promoure la seva responsabilitat i el seu respecte envers l'altre i afavorir el desenvolupament de les capacitats de cada persona». L'article 5è ens explica que els objectius fonamentals que es cerquen com a centre educatiu són: «Engrescar els/les alumnes a realitzar-se i formar-se com a persones responsables, lliures i crítiques. (...) Vincular l'escola als medis comarcal i nacional que l'envolten i procurar desvetllar l'interès dels/de les alumnes

en el coneixement del fet geogràfic, cultural i econòmic que els caracteritza. (...) Superar el marc estrictament acadèmic i formar humanament i globalment l'alumne (...).

Finalment, en el 6è article se'ns diu que: «Els mètodes d'aprenentatge emprats seran eminentment actius i buscaran la motivació constant dels/de les alumnes en el seu procés de creixement humà, professional i cultural.»

EXPLICACIÓ I DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

L'activitat que es proposava als alumnes, i que és el motiu de la present ponència, consta de dues fases, diferenciades i complementàries, alhora.

Primerament, i dins de la programació del nivell de 3r de BUP, en l'assignatura d'història de l'Estat espanyol, s'explica el tema centre de la investigació: «El franquisme: 1939-75», a partir del següent esquema de continguts conceptuals:

- a) Fi de la Guerra Civil i conseqüències.
- b) Postguerra i obertura exterior: 1939-57.
- c) «Desarrollismo» i desenvolupament econòmic: 1957-73.
- d) Crisi i fi del franquisme: 1973-75.

Aquests continguts es complementen a classe, com la resta de temes de l'assignatura (anàlisi de documents, dossier de treball, visionat de vídeos,...); i, en el cas que ens ocupa, a més es va demanar la realització d'un treball en grup, sobre un període del tema, per tal d'ampliar coneixements, que va ser exposat oralment a classe per tal de donar el màxim d'informació sobre el tema que s'havia d'investigar.

En segon lloc, cada alumne, de forma individual, havia de realitzar un treball d'investigació sobre l'aspecte que ell escollís per tal d'aplicar els coneixements adquirits i completar l'aprenentatge de l'assignatura amb una pràctica d'anàlisi històrica directa.

Els objectius de la investigació quant al seu contingut, es plantejaven dins d'un marc concretat quant al tema i acotat cronològicament quant al temps, sempre dins del tema genèric del franquisme, com a període històric.

Els objectius procedimentals i metodològics es centraven en el fet d'investigar, partint d'un material de primera mà (escrit, oral o visual), a partir d'un esquema de treball previ:

- a) Plantejament del tema i època.
- b) Explicació genèrica del període concret.
- c) Anàlisi de la documentació aportada, diferenciadament segons el tipus de font.
- d) Conclusions pròpies extretes de la investigació, fent un especial esforç per intentar casar la història tal com se'ns explica amb el que va ser a nivell quotidià.

Finalment, i com una tercera fase, es va dur a terme una exposició a l'Escola amb tota la documentació aportada i les monografies realitzades.

Dels objectius que ens proposàvem en aquesta activitat, se'n dedueixen dos aspectes o finalitats importants de la nostra ciència, la història, en la seva aplicació pedagògica:

D'una banda, els alumnes passen progressivament per veure un marc general, després l'apliquen en una concreció particular, i d'ambdós camps en fan una valoració, és a dir, extreuen unes conclusions sobre els aspectes treballats.

De l'altra, partint d'una documentació variada, basada en els llibres d'història, en els apunts, i en les fonts documentals, acaben fent una interpretació deductiva sobre el tema treballat o, el que és el mateix, dedueixen per si sols, i no només assimilen, uns coneixements prèviament explicats.

En aquesta àmplia introducció hem pretès justificar les motivacions i explicar els objectius que ens proposàvem amb l'activitat, els resultats de la qual presentem com a ponència, així com la realització de l'activitat mateixa amb els alumnes d'història de 3r de BUP, dins del marc de l'Escola Intermunicipal del Penedès, durant el curs de 1993-94.

Llista dels treballs d'investigació sobre el franquisme, realitzats per un total de 75 alumnes:

a) Ambient, canvis i transformacions en diferents municipis del Penedès - Anoia - Baix Llobregat:

- La Beguda (canvis).
- Masquefa (evolució de la població).
- Martorell (l'espai).
- Martorell (inundacions de l'any 62).
- Lavern (estació de tren).
- Igualada (postguerra).
- Sant Sadurní d'Anoia (festes religioses).
- Sant Sadurní d'Anoia (evolució dels carrers).
- Sant Sadurní d'Anoia (Fires i Festes).
- Sant Sadurní d'Anoia (religió).
- Sant Pere de Riudebitlles (cinema).
- Sant Pere de Riudebitlles (carrers i festes).
- Sant Quintí de Mediona (evolució i festes).

b) L'educació durant el franquisme:

- 2 treballs sobre el període de postguerra.
- 8 treballs sobre els anys 50-60.
- 1 treball sobre els anys 70.
- 2 treballs sobre la «Sección Femenina de Falange - Servicio Social».
- 4 treballs sobre vivències personals.
- 1 treball sobre l'educació de la dona.
- 1 treball sobre testimonis, fent una anàlisi de l'educació al llarg de tot el franquisme.

c) Aspectes militars durant el franquisme:

- 3 treballs sobre el servei militar als anys 60.
- 1 treball sobre el servei militar a finals del franquisme.
- 1 treball comparant el servei militar masculí i el servei social femení a finals dels anys 60.
- 1 treball sobre la «División Azul» durant la guerra mundial.

d) Exili i repressió:

- 1 treball sobre la postguerra basat en vivències personals.
- 2 treballs sobre l'exili a Catalunya.
- 1 treball sobre camps de concentració a partir de testimonis directes.

e) Conflictivitat, oposició i clandestinitat:

- Fets del Palau de la Musica Catalana.
- La cançó catalana.
- Anàlisi de l'oposició al franquisme durant el període 73-75.
- Anàlisi sobre el fenomen de la clandestinitat.

f) Història oral i vivències personals:

- 6 treballs sobre la postguerra explicada per avis.
- 2 treballs comparatius explicant dues vides al llarg del franquisme.
- 1 treball analitzant un testimoni sobre l'emigració Andalusia-Catalunya.
- 1 treball explicant la pròpia vida (d'un familiar) al llarg del franquisme.
- 1 treball basat en les «impressions de vida» (fets rellevants d'un familiar) durant el franquisme.

g) Premsa i periodisme:

- La revista *Garbo* als anys 50-60.
- La mort de Franco vista per la premsa.
- Madrid-Barça'74 vist per la premsa.
- Espanya i la Segona Guerra Mundial segons la revista *Tiempo de historia*.
- La revista *Juventud Cristiana* als anys 40.
- Visió general del periodisme als anys 60-70.

h) Testimonis directes sobre fets concrets:

- Atemptat a Carrero Blanco.
- Fets del Palau de la Música Catalana.

i) Aspectes econòmics varis:

- El fenomen de l'automòbil.
- Filatèlia i nivell de vida.

Per tal de realitzar aquests treballs, la documentació aportada i analitzada per part dels alumnes va ser la següent:

- 30 llibres de diferents temàtiques, la majoria textos escolars, compresos entre els anys 1940-70.
- 20 entrevistes personals realitzades a avis, pares o d'altres familiars.
- Al voltant d'unes 200 fotografies.
- 15 diaris i revistes.
- Fonts diverses: obres d'art, programes d'actes de festes, documents (carnets, factures, diplomes...), cartes i postals, fulletons de cinema...

Anàlisis

Una muchacha a España y otros poemas

Lista suya:

Como	2ª persona singular, modo imperativo del verbo amar + conjugación.
muchacha	Adverbio de cantidad, parte invariable de la oración.
a	Preposición, parte invariable de la oración.
España	Nombre propio, femenino singular.
y	Conjunción, parte invariable de la oración.
otros	2ª persona singular futuro imperfecto de indicativo del verbo ser + conjugación.
poemas	Apellidos castellanos, femenino singular.
hija	Nombre común, femenino singular.
suya	Apellidos propios, femenino singular.

Full d'una llibreta de Deberes d'una noia, anys 50.

Per completar l'exposició de l'activitat donem, a tall d'exemple, l'esquema de tres treballs realitzats, amb la intenció de reflectir tres plantejaments ben diferents d'un mateix projecte d'investigació.

1r exemple:

«La postura de l'església durant el franquisme, a partir de l'anàlisi de la revista *Juventud Cristiana*», treball realitzat per Esther Montmany.

El treball es basa en l'anàlisi del contingut d'uns quants exemplars de la revista, de diferents anys. Analitzant els diferents articles es deduïa i s'anava relacionant la postura de l'església i la seva influència sobre el jove de l'època. També s'assenyala el procés de canvi de l'església tot relacionant-lo amb l'evolució de la dictadura.

La intencionalitat de l'autor era aportar una opinió crítica sobre el tema. Les conclusions pròpies, després de realitzar el treball, van ser variades i incloïen aspectes crítics, tant positius com negatius, però unificats quant a la constatació de la influència de l'església en els

ciutadans que van viure als nostres pobles durant el franquisme. Una altra constatació va ser que aquesta influència anava evolucionant paral·lelament al canvi general, tan polític com social.

2n exemple:

«Impressions de vida: Aventures i desventures del meu avi en acabar la guerra», treball realitzat per Marta Romeu.

L'esquema del contingut partia d'una llarga entrevista, enregistrada, al seu avi, i es vertebrava en tres apartats principals:

- Fi de la Guerra Civil espanyola.
- La postguerra immediata com a presoner amb una llarga condemna.
- La sortida de la presó després d'un indult en el qual se li reduï la condemna a la meitat.

Complementava la investigació amb l'aportació de documentació de primera mà: postals i cartes, des de la presó, creuades amb la seva mulier; documents de presó; fotografies i d'altres fonts relacionades amb la vida del protagonista durant aquell període.

La intencionalitat primera de l'autora era reflectir unes vivències directes, només mediatitzades pel temps transcorregut, entorn d'uns fets emotius i de dolorós record per als mateixos protagonistes. Les conclusions a les quals va arribar van versar sobre el sentit nou dels coneixements que havia adquirit i el canvi valoratiu que s'havia produït en ella sobre la persona del seu avi i sobre com ell li havia explicat els fets. Havia conegut molt millor, i des d'una perspectiva diferent, un ésser proper a ella que li havia explicat una part de la seva pròpia història.

3r exemple:

Doble treball: 1a part: «L'educació al llarg del franquisme, basat en el període de 1950-70.»

2a part: «Oci, festes i altres vivències en pobles, durant el franquisme.».

Treballs realitzats per Olga Teruel.

El contingut de la primera part s'estructurava al voltant dels testimonis directes dels pares i l'aportació de documents personals (apunts, estampes, fotografies,...), així com l'anàlisi de diferents llibres de text dels anys 50. La segona part es basava en l'anàlisi, amb comentaris

testimonials d'un bon nombre de fotografies i d'altres documents, relacionats amb diferents pobles.

La intencionalitat de la seva autora era transmetre tot un seguit de vivències des de múltiples perspectives, però unides dins d'un vessant «nostàlgic» dels temps passats. Les conclusions a les quals va arribar van ser diverses. La característica comuna va girar entorn de la constatació directa d'uns fets i de l'aportació d'elements crítics sobre el que analitzava, i on, malgrat els aspectes negatius, va prevaldre l'afirmació del record d'uns temps passats viscuts amablement i, potser, un xic més tranquils que els que ens ha tocat viure avui dia.

Finalment i per acabar l'exposició d'aquesta comunicació, cal ressaltar i recordar una única conclusió extreta de l'activitat que ens ha ocupat: la importància de la investigació directa dins del projecte d'ensenyament de la història a l'ensenyament secundari, com a eina indispensable per a l'aprenentatge de la pròpia història.